

Delavnice opismenjevanja za predšolske otroke

Ajda Bivic, mag. prof. inkluzivne pedagogike in vzgojiteljica za zgodnjo obravnavo, Vrtec Črnuče

V članku opišem pomen spodbujanja grafomotoričnih veščin in fonološkega zavedanja v predšolskem obdobju in zakaj sem se ga lotila sistematično spodbujati v Vrtcu Črnuče. S tovrstnimi delavnicami vplivamo na potek opismenjevanja in gradimo bazo za uspešno učenje branja, ki nastopi kasneje v osnovni šoli. Z vajami lahko uspešno preprečimo specifične učne težave, ki se pojavijo pri branju in pisanju v osnovni šoli. Podrobno opišem potek delavnic, aktivnosti in dejavnosti ter podam zaključno evalvacijo, ki sem jo pridobila z anketo. Delavnice so sestavljene tako, da se otroci z omenjenimi vsebinami spoznavajo na igriv način in preko gibanja. Delavnice so opisane tako, da jih lahko strokovne delavke v vrtcih prenesejo v svojo skupino.

Ključni pojmi: fonološko zavedanje, grafomotorične veščine, delavnice, predšolsko obdobje, učenje preko igre

UVOD

V zadnjih dveh desetletjih se strokovnjaki vse več posvečajo raziskovanju fonološkega zavedanja, saj ima največji učinek na uspešnost in kakovost branja otrok v osnovni šoli. Z načrtovanimi aktivnostmi, ki se izvajajo v predšolskem obdobju in spodbujajo fonološko zavedanje, lahko ogromno prispevamo k lažjemu začetnemu opismenjevanju (Vir 1).

Do teh ugotovitev je prišla že Jurišičeva (2001, v Grginič 2005), ki navaja, da fonološko zavedanje omogoča hitrejše učenje začetnega branja, hkrati pa začetno branje prispeva k razvoju fonološkega zavedanja. Whitehurst in Lonigan (2001, v Grginič 2005) sta ugotovila, da imata črkovno znanje in fonološko zavedanje, ki ga otroci prinesejo iz vrtca, neposreden in večji vpliv na bralni uspeh otrok v drugem razredu, kot ga ima učenje branja v prvem razredu.

Raziskava je prav tako pokazala, da je zaostanek v razvoju predopismenjevalnih spretnosti ob vstopu v šolo prisoten tudi pri nadaljnjem formalnem učenju branja in pisanja v prvem in drugem razredu. Žal ima šolski sistem ravno obratno strukturo opismenjevanja, saj se v prvem razredu premalo posvečajo vajam fonološkega zavedanja in prehitro preidejo na branje.

Tuje raziskave potrjujejo, da lahko z ustreznimi zgodnjimi intervencijami do 70 % otrok opremimo z ustreznimi veščinami, da med šolanjem ne bodo razvili specifičnih učnih težav oz. da zaradi svojega primanjkljaja ne bodo imeli težav pri

usvajanju akademskega znanja (Partnanen in Siegel 2014, v Kanalec in Ozbič 2016).

Namreč, s preventivnimi dejavnostmi lahko vplivamo na to, da se določene pomanjkljivosti ali primanjkljaji ne nujno razvijejo v specifične učne težave. Tako delujejo preventivno in ne kasneje kurativno, ker smo zamudili ranljiva obdobja zagona razvoja otroka.

ZAKAJ DELAVNICE?

Zgodnja obravnava je v slovenskem prostoru doživela premike z uveljavitvijo Zakona o zgodni obravnavi predšolskih otrok s posebnimi potrebami (2019), na slabo prepoznavanje predšolskih otrok, ki izkazujejo specifične učne težave, so opozarjale avtorice že davno pred uveljavitvijo tega zakona (Bider 2014). Zato je tudi nastal Preizkus predbralnih zmožnosti, ki s statistično veljavnostjo nudi »obsežno informacijo o razvitosti šibkejših in močnejših področij razvoja, o otrokovi pripravljenosti na učenje branja in na sodelovanje v strukturiranem učnem okolju. Ocena predbralnih zmožnosti je lahko primerno izhodišče za načrtovanje programa pomoči otrokom, s tveganjem za težave na področju branja« (Vir 2).

Uvodno predavanje, ki sta ga imeli avtorici tega preizkusa avgusta 2022 preko ZOOM-a, me je spodbudilo in motiviralo, da bi lahko z delavnicami tudi sama krepila fonološke spretnosti v našem vrtcu. Med načrtovanjem aktivnosti mi je bila v veliko pomoč knjiga *V svetu glasov* (2022), iz katere sem črpala ideje.

Kaj sploh je fonološko zavedanje?

Fonološko zavedanje vključuje posameznikovo občutljivost za glasovno strukturo jezika ter manipuliranje z večjimi glasovnimi enotami (npr.

povezovanje zlogov v besede, rimanje besed, zamenjevanje zlogov v besedi, določanje začetka in konca besede), fonemično zavedanje pa se nanaša na prepoznavanje najmanjših glasovnih enot (črk) v glasovni verigi (npr. besedi) in njihovo manipulacijo (dodajanje, odzemanje glasov v besedi idr.) (Salčnik 2015).

Dejavniki tveganja poznejših težav na področju branja so vidni/opazni predvsem pri kognitivnih značilnostih (vidno in slušno zaznavanje, fonološko zavedanje, delovni spomin, hitrost procesiranja, vizualno-prostorske sposobnosti) in tudi na različnih jezikovnih ravninah (pomenoslovje, skladnja, oblikoslovje). Razvitost predbralnih zmožnosti pripomore k lažjemu usvajanju branja, medtem ko primanjkljaji na področju predbralnih zmožnosti preprečujejo razvoj uspešnega branja tudi v odrasli dobi. Na uspešnost dekodiranja vplivajo številne zmožnosti; najpomembnejši sta gotovo slušno in vidno razločevanje. Na proces razumevanja pa vplivajo zmožnosti višje ravni, kot so npr.: obseg besedišča, kratkotrajni spomin, skladišna analiza, sposobnost sklepanja in druge (Pečjak 2010, v Bider Petelin in Ozbič 2017). Če želimo otroka naučiti branja, mora obvladati številne zmožnosti, katerih razvoj sega daleč nazaj v predšolsko obdobje in ki niso neposredno povezane s pisano besedo. M. Ozbič, D. Kogovšek, P. Zver, J. Novšak Berce in C. Dominiguer (2012, v Bider Petelin in Ozbič 2017) trdijo, da otrok za delo s črkami potrebuje vrsto procesov. Med temi so: pozornost, jezikovne zmožnosti, razumevanje in izražanje, pragmatični vidiki uporabe jezika in še vrsta drugih.

Pomen in razvoj grafomotorike

Z ustreznim razvojem drobnih mišic rok in prstov se razvija tudi grafomotorika. Grafomotorika je ključna finomotorična veščina v šoli, saj obsega pisanje in risanje. Izraz grafomotorika je sestavljen iz dveh delov: graf in motorika. Beseda graf izhaja iz stare grščine – *graphos*, ki pomeni pisati. Danes pomeni pisno znamenje za glasove, foneme in za pojave stavčne fonetike, kot so črke, ločila in druga znamenja. Beseda motorika pomeni gibanje. Grafomotorika pomeni sposobnost in spretnost pisanja – oblikovanja črk in drugih pisnih znamenj – in je specifični del splošne motorike (Žerdin 1996).

Večina dojenčkov, starih od osem do dvanajst mesecev, prime svinčnik tako, da lahko z njim riše. Svinčnik držijo najprej s celo roko na zgornji tretjini, kasneje na sredini, nato pa ga primejo le z blazinicami prstov. V tretjem letu pa malčki svinčnik držijo na spodnji tretjini (Bayley 2004, v Marjanovič Umek idr. 2020). Malčki od tretjega leta že zmorejo posnemati risanje preprostih geometrijskih likov, najprej kroga, nato znaka plus

in pozneje kvadrata (Jelovčan in Pišot 2016). V četrtem letu otroci tiskajo črke in številke, pri tem so črke in številke sestavljene iz več ločenih delov. Prve črke in številke so velike in kaotično razporejene po papirju. V petem letu večina otrok že napiše svoje ime z velikimi tiskanimi črtami in nekaj številčk. Pri tem še lahko obračajo nekatere črke: S, 3, P, 6, N, B in J. Šestletni otroci pišejo črke in številke vedno hitreje in z eno potezo. Glede na to, da strokovni delavci v šolah že vrsto let opozarjajo na slabše grafomotorične spretnosti in da težave s pravilno držo pisala zaznavamo tudi v vrtcih, sem se odločila, da bo del delavnic tudi sistematično razvijanje teh spretnosti.

V delavnicah, ki sem jih izvajala v tem šolskem letu, sem skušala upoštevati zgoraj navedene vidike in sem izvajala aktivnosti, ki so spodbujale slušno pozornost, vizualno motorično koordinacijo, pozornost in nekatere izvršilne funkcije, kot npr. inhibicijo odziva.

POTEK DELAVNIC

Delavnice sem izvajala v starejših skupinah z otroki, starimi med 3 in 6 let. Kar nekaj skupin je bilo heterogenih, zato sem morala načrtovane dejavnosti prilagoditi, spremeniti, skrajšati. V grobem je bil moj osnovni načrt sestavljen tako:

- Vaje umirjanja in vaje pozornosti z utežno vrečko, utrjevanje predlogov z utežno vrečko na delih telesa za utrjevanje zavedanja telesa.
- Vaje fonološkega zavedanja: rime v starostno mlajših skupinah, zlogovanje besed in nebesed, slušno ločevanje dolgih in kratkih besed, slušno ločevanje dolgih in kratkih fonemov, iskanje slik na določen glas s slikovno podporo grafema, iskanje predmetov na določen glas, fonemsko razlikovanje slušno podobnih glasov z lutko. Vaje sem izvedla tako, da so vedno vključevale gibanje po prostoru.
- Vaje grafomotoričnih veščin: iskanje in risanje navpičnih, vodoravnih črt na A3 listu na tleh, risanje krogov preko gibalnega poligona, risanje navpičnih črt, risanje vzorcev preko grafomotorične kocke.

Dve delavnici sta potekali z učenjem deklamacije, ki je bila gibalno podprta, saj le-ta v predšolskem obdobju pomembno vpliva na zavedanje ritma, spodbuja ustvarjalnost, fonološko zavedanje. Otroci se zavedajo razlik v glasovih, prepoznavajo rime in se igrajo z besedami. In deklamacije so seveda zelo zabavne.

1. deklamacija

V JUŽNI AMERIKI RODIL SE JE SLONČEK,
MAMA KUPILA MU JE VELIK BALONČEK,
A SI, A NO, A CIAO MEXICO.
RECI FICKO, RECI MICKO, RECI A-A-A.

2. deklamacija

TOVARNA ZLATOROG NE DELA VEČ PREPROG,
JE ČISTO ZAOSTALA,
KER NIMA MATERIALA,
MATERIALA PA NE BO,
ZATO PREŠTEJ DO 100.

Po vsaki izvedbi delavnice sem pripravila evalvacijo izvedene delavnice, pripravila sem načrt za naslednjo in tudi izhajala iz znanja otrok v skupinah. Mnogokrat sem že med delavnico spremenila sam potek. V grobem pa sem se držala osnov razvoja grafomotorike in fonološkega zavedanja.

Tretja delavnica je vsebovala gibalni poligon, ki je vseboval osnovne gibalne vzorce, kot so skakanje, plezanje, lazenje, kotaljenje, in tudi ravnotežno nalogo: hojo po vrvi ter vajo koordinacije – met žogice

na določeno mesto. Po prvi delavnici sem začela dodajati tudi vaje, ki so spodbujale pravilni prijem pisala in razvijale mišice rok in delo po skupinah. V drugi delavnici so otroci tiskali štampljke od leve proti desni po ravni vodoravni črti ali polagali različne gumbe (slika 1). V tretji delavnici so ovijali žičnate vrvice okoli lesene palčke. V četrti delavnici so napenjali elastike okoli lončkov, tiskali so štampljke v krogce, ki so bili poševno postavljeni, in oblikovali iz plastelina glede na slikovne predloge. Peta delavnica je bila sestavljena iz več delavnic po mizah, in sicer pobiranje pom pom žogic preko stiskanja tenis žogice (slika 2), ki ima odprtino, potiskanje žebličkov v peno in oblikovanje črk po sliki (slika 3), natikanje papirnatih sponk na krožnike (slika 4) in oblikovanje vzorcev po sliki iz barvnih lesenih palčk. Razdelitev v skupine je potekala sprva po barvah, nato po črkah, ki so bile na mizi.

1. delavnica	2. delavnica	3. delavnica	4. delavnica	5. delavnica
<p>Grafomotorične veščine: iskanje ravnih dolgih črt v prostoru in zunanaj, risanje ravnih črt od spodaj navzdol na A3 list z debelimi voščenkami na tleh.</p> <p>Fonološko zavedanje: prepoznavanje rim z ABC karticami, zlogovanje besed s korakanjem, ploskanjem in podajanjem žoge.</p>	<p>Grafomotorične veščine: iskanje ravnih črt od leve proti desni v prostoru in izven njega, risanje ravnih črt na tleh z debelimi voščenkami na A3 list, polaganje raznoraznih gumbkov in tiskanje s štampiljkami po ravnih črtah.</p> <p>Fonološko zavedanje: zlogovanje besed in ugotavljanje dolge ali kratke besede preko slikovne podlage kač, učne deklamacije.</p>	<p>Grafomotorične veščine v dveh skupinah: vključila sem finomotorične dejavnosti, navijanje kosmatih žičk na lesene palčke; gibalni poligon, vmes risanje krogov.</p> <p>Fonološko zavedanje: iskanje predmetov, ki se začnejo na določen glas v prostoru, podprto z grafemom na magnetni tabli. Preverjanje risanja navpičnih in vodoravnih črt na list A4 preko točkovne podpore.</p>	<p>Grafomotorične vaje: risanje poševnih črt iz točke v točko ter delo v treh skupinah, natičkanje elastik na posode, oblikovanje iz plastelina, tiskanje štampiljk v vzorce.</p> <p>Fonološko zavedanje: iskanje slik, ki se začnejo na določen glas (glej sliko 5), slušno razlikovanje dolgih in kratkih glasov, podprto z grafemom na magnetni tabli, zlogovanje nebesed (<i>V svetu glasov</i>, 2022).</p>	<p>Grafomotorične vaje: risanje različnih vzorcev in delo po skupinah, kjer so se krepile finomotorične veščine: stiskanje na pol prerezane tenis žogice, natičkanje žebličkov v peno, sestavljanje vzorcev po sliki iz lesenih palčk.</p> <p>Fonološko zavedanje: slušno razlikovanje podobnih začetnih glasov (copata – solata), iskanje predmetov, ki se začnejo na določen glas po skupinah na mizi (slika 6).</p> <p>Preverjanje predlogov na lutki z utežno vrečko.</p>

Tabela 1: potek delavnic

Na zadnji delavnici sem preverila poznavanje predlogov NA, V, MED, POD, NAD, PRED, ZA na lutki preko utežne vrečke. Otroci so na lutki verbalizirali, kje je utežna vrečka, in v večini primerov so usvojili predloge NA, V, MED, POD, NAD, v eni skupini tudi PRED in ZA.

V vsaki skupini so strokovne delavke dobile grafo-motorične kocke (slika 7) za spodbujanje risanja različnih vzorcev, na e-zbornici pa je dostop do vaj za spodbujanje grafo-motoričnih veščin.

ZAKLJUČEK

Delavnice so potekale strnjeno, po 45 minut v vsaki skupini, zahtevajo tudi dobro pripravo in organizacijo vsega gradiva in materiala. Pomembno mi je bilo tudi sprotno preverjanje ciljev, saj sem tako dobila vpogled v to, če je delavnica tudi primerno zastavljena. Cilj delavnic je bil tudi, da strokovne delavke dobijo vpogled v specialno pedagoške metode iz materialov, ki so jim dostopni. Poleg tega lahko dobijo ideje za postavitev kotičkov, se seznanijo z ustreznim načrtovanjem aktivnosti, vezano na določeno področje, upoštevajoč razvojne sposobnosti otrok, in nenazadnje jim delavnice tudi pomagajo, da se spomnijo tistega, kar že dobro poznajo in zopet to vnesejo v rutino ali prosto igro otrok med dopoldanskim časom v vrtcu.

Delavnice so bile otrokom všeč, saj so otroci primerno sodelovali, se zabavali, in ker so bile delavnice dinamične, z menjavanjem velikega števila dejavnosti, jim tudi koncentracija ni upadla. Brez dobrega sodelovanja mojih sodelavk v Vrtcu Črnuče tudi ne bi šlo in se jim za sodelovanje, strpnost in timsko delo izredno lepo zahvaljujem. Po koncu delavnic sem izvedla tudi anketo, ki poda dobro povratno informacijo o doseženih ciljih.

MNENJE STROKOVNIH DELAVK – analiza ankete

Anketo je po koncu vseh delavnic rešilo 7 od 12 strokovnih delavk. V 100 % so bile mnenja, da je bilo terminsko in časovno izvajanje delavnice ustrezno, da so bili otroci ves čas aktivni, da so bile dejavnosti primerne starosti otrok, v 86 % so izrazile mnenje, da so bila navodila ustrezna. V 86 % so strokovne delavke izrazile mnenje, da so pridobile nova znanja glede spodbujanja grafo-motoričnih veščin in vaj za spodbujanje fonološkega zavedanja.

Sama sem ugotovila, da sem pred skupino težje poenostavila navodila, da so imeli otroci težave z razumevanjem navodil in da jim je bilo lažje, če sem navodila konkretizirala ali celo pomagala z demonstracijo kakšnega primera.

Otroci so v 57 % delno napredovali na prijemu pisala, 43 % na uporabi predlogov in 71 % na fonološkem zavedanju ter 71 % na grafo-motoričnih veščinah.

Glede na povprečne, a vseeno visoke odstotke zastavljenih glavnih ciljev upam, da imajo otroci dobro popotnico za opismenjevanje v osnovni šoli in da sem preko delavnic vseeno prispevala k manjši pojavnosti specifičnih učnih težav, kar je bil moj poglobilni cilj.

Viri in literatura

- Vir 1: Chard, J. D. in Dickson, V. S. (1999): *Phonological Awareness: Instructional and Assessment Guidelines*. Dostopno na <https://www.idonline.org/ld-topics/teaching-instruction/phonological-awareness-instructional-and-assessment-guidelines?theme=print>, 11. 6. 2023
- Vvir 2: Bider Petelin I. in Ozbič, M. (2022): *Preizkus predbralnih zmožnosti*. Dostopno na <https://www.center-pds.si/Katalogtestov/Vpra%C5%A1alnikizau%C4%8Ditelje/Preizkuspredbralnihzmo%C5%BEnosti%E2%80%9393PPZ.aspx>, 11. 6. 2023
- Bider Petelin, I. (2014): *Ugotavljanje predbralnih zmožnosti. So-dobna pedagogika*, 2/2014, str. 24-40, Ljubljana: Filozofska fakulteta. Dostopna na , 11. 6. 2023
- Bider Petelin, I. in, Ozbič, M. (2017): *Ocenjevanje predbralnih zmožnosti otrok, starih od 5 do 7 let*. V: Devjak, T. (ur.), Saksida, I. (ur.). *Kakovost in ocenjevanja znanja*, str. 7-26. Ljubljana: Pedagoška fakulteta. Dostopna na <https://zalozba.pef.uni-lj.si/index.php/zalozba/catalog/view/142/339/307-1>, 11. 6. 2023
- Grginič, M. (2005): *Porajajoča se pismenost*. Domžale: Izolit.
- Kanalec, T. in, Ozbič, M. (2016): *Ugotavljanje razvitosti predopismenevalnih veščin s pomočjo Vprašalnika za oblikovanje profila otroka pred vstopom v šolo*. Dostopna na https://www.researchgate.net/publication/311558915_Ugotavljanje_razvitosti_predopismenevalnih_vescin_s_pomocjo_Vprasanika_za_oblikovanje_profila_otroka_pred_vstopom_v_solo, 11. 6. 2023
- Jelovčan, G. in Pišot, R. (2016): *Pomen in razvoj drobnih gibalnih spretnosti v zgodnjem otroštvu*. V: M. Plevnik in R. Pišot (ur.), *Razvoj elementarnih gibalnih vzorcev v zgodnjem otroštvu*, str. 127-144. Koper: Annales.
- Marjanovič Umek, L., Zupančič, M., Kavčič T. in Fekonja, U. (2020): *Gibalni razvoj po rojstvu*. V: L. Marjanovič Umek in M. Zupančič (ur.) *Razvojna psihologija*, str. 170-185. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Perčič, S., Bukavec, S. in Ozbič, M. (2022): *V svetu glasov. Vaje fonološkega zavedanja*. Trst: Mladika.
- Salčnik, M. (2015): *Primerjalna analiza fonološkega zavedanja petletnih otrok brez govorno-jezikovne motnje in otrok s specifično jezikovno motnjo*. *Komunikacija*, 4(8), str. 15-28.
- Žerdin, T. (1996): *Ringa ringa raja, priručnik za gibalno-grafične vaje*. Ljubljana: Mladinska knjiga.